

устат-шакиртчиликтин орду өзгөчө, экинчиден, устат-шакиртчилик жөн гана акындык жолго салуу эмес, анда төгүп ырдоо, ырга обонду жалгаштыруу, айтыштагы ар кандай абалдарга (ситуацияларга) даярдоо, комуз чертүү түркүмдөрүнө көнүктүрүү, кези келсе дастандарды, кенже эпосторду аткаруунун ыкмаларын үйрөтүү ж.б. бир катар ырчылыктын сырларын үйрөтүүнүн салттуу жолу, “мектеби” дешке болот. Үчүнчүдөн, устат-шакиртчилик, түрк тилдүү элдердин акындык өнөрүндө сакталган салттуу көрүнүш дешке болот. Демек, Алымкул Үсөнбаев дагы кыргыз акындар поэзиясындагы сакталган салттуу көрүнүштөн куру калбаган улуу ырчы дешке болот. Ал бир кезде төкмөлүктүн, комузчулуктун, айтуучулуктун ж.б. өнөрлөрдүн таалимин улуу Токтогулдан алып, ошол эле мезгилде шакирттерине ырчылыктын жол-жобосун үйрөткөн улуу устат боло алган.

Колдонулган адабияттар:

1. Атай – Бишкек, 2001.
2. Байходжоев С. Алымкул Үсөнбаев. – Ф., КСА басмасы, 1962.
3. Барпы, Бишкек, 1995.
4. Белинский В.Г. Полн. собр. Соч. в 9 томах., т. 4. – М., Изд-во АН СССР, – 1979. – С. 71
5. Бөлөбалаев О. Чыгармалар. – Ф, 1964.
6. Жамбыл. Тандамалы. I том. Алматы, 1996.
7. Залкар акындар сериясы 7-том: Алымкул, Токтоналы, Ысмайыл. / А.Акматалиевдин жалпы редакциясы астында; Түзг.: А.Акматалиев, А.Обозканов.– Бишкек: «Шам», – 2006. 76-б.
8. Илларионов В.В. Искусство якутских олонхосутов. – Якутск, 1982, стр, 21
9. Кебекова Б. Арстанбек – Б., 1994.
10. Мамбетакунов Э., Сияев Т. Педагогиканын негиздери. – Б., 2002.
11. Обозканов А. Төкмөлүктүн башаты, калыптануу этаптары, синкреттүү табияты. – Б.: «Шам», - 2006;
12. Таштемиров Ж. Токтогул жана акындык поэзия. – Фрунзе: «Илим», – 1980
13. Турсуналиев Э. Заман жарчысы – Ф., 1972. 87-б.

УДК 788.9

DOI 10.33514/1694-7851-2021-4-80-92

Кюршад Гюльбеяз

Сакария университетинин мамлекеттик консерваториясы,
Түрк элдик оюндары кафедрасы, доктор

Кюршад Гюльбеяз

Государственная консерватория университета д-ра Сакарья
кафедра турецких народных игр, доктор

Kürşad Gülbeyaz

Doç.Dr Sakarya Üniversitesi Devlet Konservatuarı
Türk Halk Oyunları Bölümü

Kurshad Gulbeyaz

State Conservatory of Dr. Sakarya University
Department of Turkish Folk Games, Doctor

ЗУРНА ТҮРК ЭЛДИК ОЮНДАРЫНДА
ЗУРНА НА ТУРЕЦКИХ НАРОДНЫХ ИГРАХ
TÜRK HALK OYUNLARINDA ZURNA
ZURNA AT THE TURKISH FOLK GAMES

Аннотация: Зурна же зурна сыяктуу аспаптар тарыхта айрыкча Европа, Түндүк Африка жана Азия өлкөлөрүндө колдонулуп келген. Ал ушунчалык кең географияда жана ар кыл улуттарда колдонулгандыгына байланыштуу, дагы деле болсо кайсы улутка таандык экендиги белгисиз. Ошондой эле, ал Балкан өлкөлөрүнөн Анадолу жана Түркстанга чейин бүткүл түрк дүйнөсүндө колдонулуп келген жана колдонулуп келе жатат. Ушул себептен тактоо үчүн “түрк аспабы” деп айтуу туура эмес окшойт. Түрктөр зурна, зурнай, сирнай, сурнай, сарна, сорна сыяктуу ысымдарды зурнага беришкен, Анадолуда ал тойлордо, аш-тойлордо, элдик ырларда, элдик бийлерде, театрлаштырылган оюндарда, музыка, салттуу спорт оюндарында б.а.жашоонун бардык учурларында колдонулган. Бүгүнкү күнгө чейин зурна жөнүндө көптөгөн изилдөөлөр жана тезистер жасалып келсе дагы, аны «элдик бийде» колдонуу боюнча илимий изилдөөлөр жетиштүү деңгээлде жүргүзүлө элек. Бул изилдөө ушул тармактагы кемчиликти толтурат деп ишенем. Изилдөө компиляция ыкмасы менен адабиятты карап чыгуунун натыйжасында аныкталды. Натыйжада, кыскача тарыхы, зурнанын түрлөрү, бөлүктөрү жөнүндө маалымат берилди жана кайсы элдик бий жанрларында колдонулгандыгы ушул изилдөөдө аныкталды.

Özet: Zurna veya zurnaya benzer çalgılar tarih boyunca özellikle Avrupa, Kuzey Afrika ve Asya kıtasında kullanılmıştır. Bu kadar geniş bir coğrafyada ve çok çeşitli milletler tarafından kullanılmasından dolayı zurnanın hangi millete ait olduğu halen kesinlik kazanmamıştır. Bununla birlikte Balkanlardan Anadolu'ya ve Türkistan'a kadar yani tüm Türk dünyasında da kullanılmış ve kullanılmaya da devam etmektedir. Bu nedenle zurna için “Türk sazı” demek bize göre yanlış gelmemektedir. Türkler zurnaya zurr, zurnay, surnay, surnay, sarna, sorna gibi isimler vermiştir. Anadolu'da düğünlerde, askere uğurlama törenlerinde, bayramlarda, türkülerde, halk oyunlarında, seyirlik oyunlarda, musikide, geleneksel sporlarda kısacası hayatın tüm anlarında kullanılmıştır. Bugüne kadar zurna hakkında birçok çalışma ve tezler yapılmış olmakla beraber fakat “halk oyunlarında” kullanımı ile ilgili bilimsel çalışmaları yeterince yapılmamıştır. Bu çalışmanın alanda bu eksikliği gidereceği kanısındayım. Çalışma derleme tekniği ile kaynak taraması çalışması sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Sonuç olarak çalışmada zurnanın kısa tarihçesi, çeşitleri, bölümleri hakkında bilgiler verilmiş ve halk oyunları türlerinde hangi zurnaların nasıl kullanıldığı ortaya konulmuştur.

Abstract: The clarion or clarion-like instruments have been used especially in Europe, North Africa and Asia throughout history. Due to the fact that it is used in such a wide geography and by a wide variety of nations, it is still not clear to which nation the clarion belongs. Also, it has been used in the whole Turkic world from the Balkans to Anatolia and Turkistan and continues to be used. For this reason, it does not seem wrong to say “Turkish instrument” for clarion. The Turks gave names such as zurr, zurnay, surnay, surnay, sarna, and sorna to zurna. In Anatolia, it was used in weddings, feasts, folk songs, folk dances, theatrical plays, music, traditional sports, in short, in all moments of life. Although many studies and theses have been made about clarion until today, scientific studies on its use in «folk dance» have not been done enough. I believe that this study will fill this deficiency in this field. The study was revealed as a result of the literature review study with the compilation

technique. As a result, information about the brief history, types and sections of clarion were given and which clarions were used in folk dance genres were revealed in this study.

Аннотация: Зурна или инструменты, похожие на зурну, использовались на протяжении всей истории, особенно в Европе, Северной Африке и Азии. Из-за того, что он используется в такой широкой географии и у самых разных народов, до сих пор не ясно, к какой нации принадлежит этот инструмент. Однако он использовался во всем тюркском мире от Балкан до Анатолии и Туркестана, и продолжает свое развитие в культуре этих народов. По этой причине не было бы уместно выразиться- «турецкий инструмент» вместо зурны. Турки дали зурне такие имена, как зурр, зурнай, сирнай, сурнай, сарна, сорна. В Анатолии его использовали на свадьбах, церемониях прощания, праздниках, народных песнях, народных танцах, зрелищных играх, музыке, традиционных видах спорта, т.е. во все моменты жизни. Хотя до сегодняшнего дня было сделано много исследований и тезисов об инструменте зурна, но не было никаких научных исследований о ее использовании в «народных танцах». Считаем, что это исследование восполнит недостаток в этой области. В статье дана информация о краткой истории, видах и разделах зурны, а также выявлено, как и какие виды этого инструмента использовались в жанрах народного танца.

Негизги сөздөр: Зурна, түрк элдик бийлери, түрк элдик музыкасы.

Ключевые слова: зурна, турецкие народные танцы, турецкая народная музыка.

Anahtar Kelimeler: Zurna, Türk halk oyunları, Türk halk müziği.

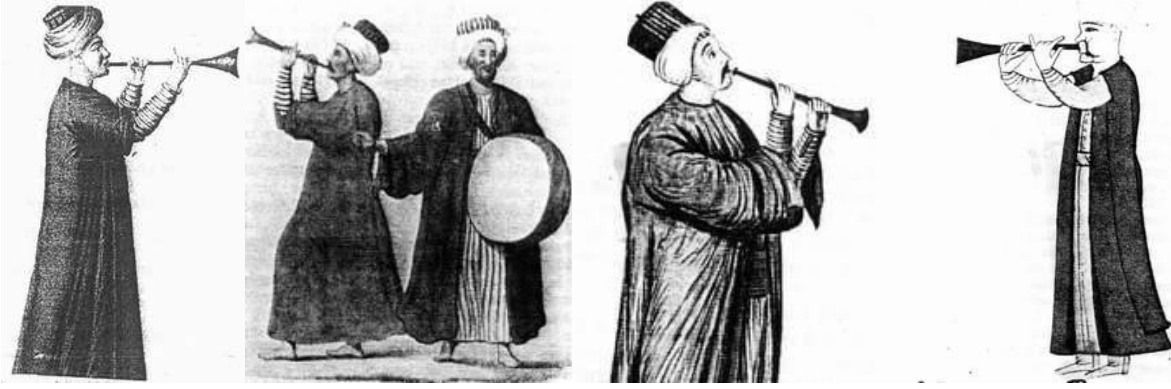
Keywords: Clarion, Turkish folk dances, Turkish folk music.

Zurnanın Tarihçesi

Tarih boyunca Fransa'dan başlayarak Arnavutluk ve Balkanlara kadar Avrupa'da; Cezayir, Fas, Tunus, Mısır başta olmak üzere Kuzey Afrika'da; Arabistan yarım adasından, İran, Hindistan, Çin, Rusya ve tüm Türkistan'a kadar çok geniş bir coğrafyada zurna ve zurnaya benzeyen çalgılara rastlanmaktadır. Fas ve Cezayir'de "Gayta", Libya ve Tunus'ta "Zukra", Mısırdaki "Sibs", Arabistan yarım adasında "Mizmar", İran'da "Sürnay", Çin'de "Sona" Hindistan'da "Sonayi", Rusya ve Kafkaslarda da "Zuna" gibi isimler almıştır.

Balkanlardan Anadolu, İran Türkleri, Türkistan, Moğolistan, Sibirya'ya kadar kısaca tüm Türk dünyasında görülen zurna zurr, zurnay, sırnay, surnay, sarna, sorna gibi isimlerle kullanılmıştır. Türklerin Müslümanlığı kabul etmeden önce "yorağ" ya da "yurağ" diye adlandırıldığı kaynaklarda geçmektedir. Zamanla "dügün neyi" anlamına gelen Farsça "surnay/sürnay" sözcüğü değişerek "zurna" şeklini almıştır (Temel Britannica, Cilt 19: 271-272).

Anadolu coğrafyasında Zurna ile ilgili en eski yazılı kayıtlar 14. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Dede Korkut hikâyelerinde "zurnacı" ile "nakkareci" düğün törenlerinde anılır. İbn-i Batuta Anadolu Ahî tekkelerinde esnaf birliklerinin ve efelerin her yerde davul zurnasını dinlediğini aktarmaktadır. Asya ve Kırimda da tabl-i hân'lar görüyor. Hatta zurnaya Faslıların kullandığı gibi "gayda" denildiğini de belirtmektedir (Gazimihal, 2001: 57).

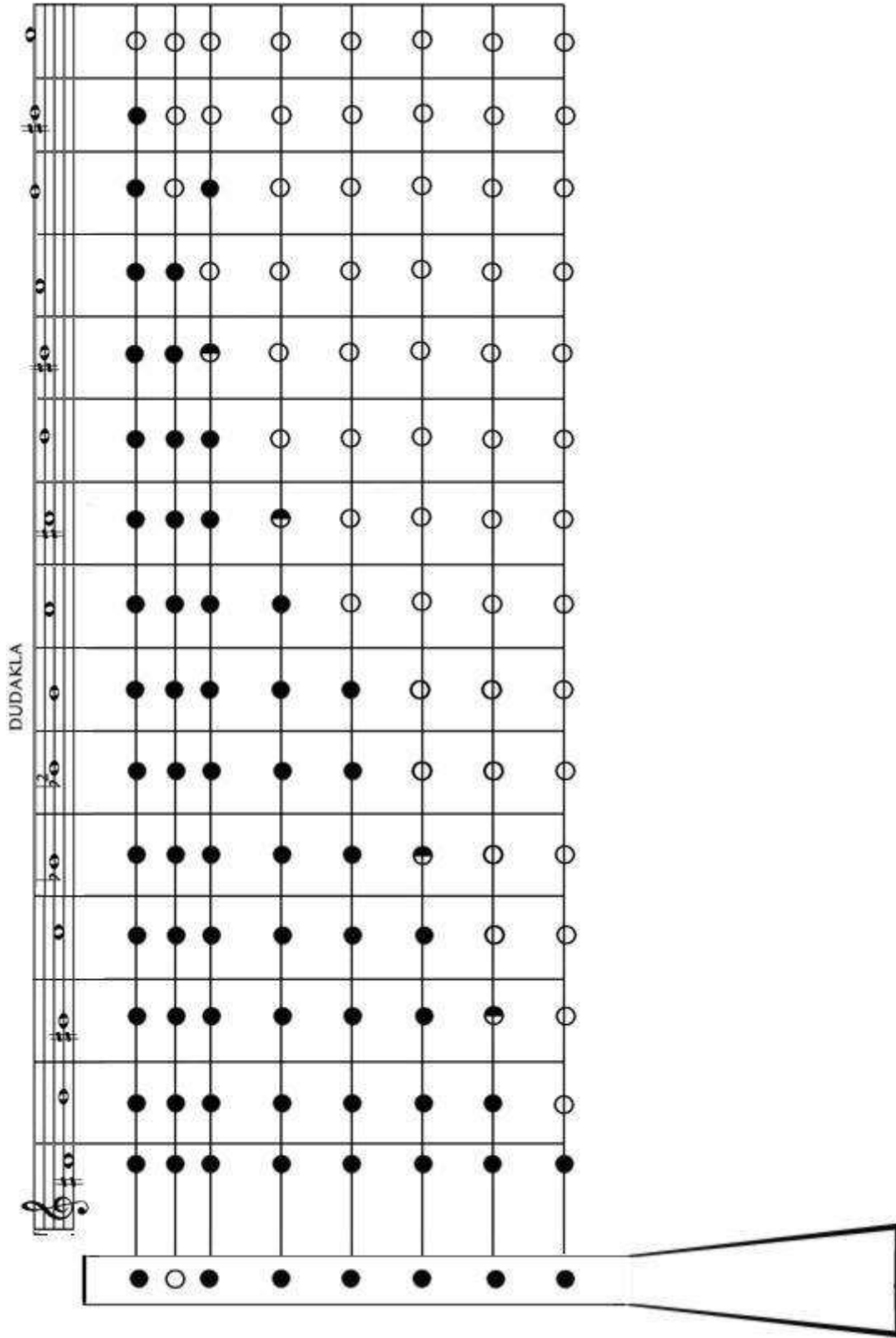

Resim 1-2-3-4: Kaynaklarda zurna ile ilgili resimler

Anadolu'da Kullanılan Zurnanın Çeşitleri

Anadolu'da genel olarak şimşir, dişbudak, ıhlamur, kızılıçık, ceviz ve ardıç ağacından imal edilen zurnanın büyüklük ve ses rengine göre çok çeşidinin olmasına rağmen kaba zurna, orta zurna ve cura (zil) zurna olmak üzere üç gruba ayrılmakta ve kullanılmaktadır. Bununla beraber günümüzde zurna icracıları arasında akorduna göre mi zurna, si zurna, sol zurna, la zurna gibi gruplanmakta ve isimlendirilmektedir.

Zurnanın tüm çeşitlerinde melodinin çalındığı 7 adet önde ve 1 adet arkada olmak üzere 8 adet delik bulunmaktadır. Bu deliklerin haricinde cin veya şeytan deliği denilen delikler de bulunmaktadır. "Önyüzdeki üst 3 delik sol elin işaret, orta ve yüzük parmağı ile kapatılır. Başparmak ise arka deliği kapatır ve serçe parmak icrada kullanılmaz. Alttaki dört delik ise sağ elin işaret, orta, yüzük ve serçeparmaklarıyla kapatılır. Başparmak ise gövdenin arkasında zurnayı desteklemek ve dengelemek için kullanılır" (Çakmak, 2015:164).

Şekil 1: Zurnada parmak pozisyonları (Çakmak, 2015:165)

Kaba Zurna

Kaba zurna “tam kaba” veya “tüm kaba” olarak da isimlendirilmektedir. Ege ve Marmara bölgelerinde (özellikle Trakya) yaygın olarak kullanılmaktadır. Yapı olarak zurna ailesinin en büyük (iri) olanıdır. Gövde büyük olduğundan delik araları da açık olur ve bu sayede ara seslerin (diyez ve

bemol) çalınması daha rahattır. Yaklaşık 2-2.5 oktavlık ses genişliğine sahiptir. Ses sahasının genişliğinden dolayı neredeyse her eseri çalabilecek kapasitededir. Genel olarak Do, Re, Mi ve Si karar sesli olanları kullanılmaktadır.

Resim 5: Kaba Zurna

Resim 6: Kaba Zurna

Orta Zurna

Genellikle Orta Anadolu ve Doğu Anadolu’da kullanılmaktadır. Tokat, Sivas, Kastamonu, Erzurum, Erzincan, Bayburt yörelerinde yoğun olarak kullanıldığı görülür. Orta zurna Tokat zurnası, telli zurna, meydan zurnası, halay zurnası gibi isimlerle de anılmaktadır. Fa, Sol, La ve Si, karar sesli olanları tercihen kullanılmaktadır.

Resim 7: Orta Zurna

Resim 8 ve 9: Orta (Tokat Zurnası/Telli Zurna) Zurna

Cura Zurna

Zil zurna olarak da isimlendirilir. Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yoğun olarak kullanılır. Orta Anadolu’ya doğru gidildikçe ebadı biraz büyür. Gaziantep, Kilis, Kahramanmaraş, Hatay bölgelerinde «gümüşlü» olarak kullanılır. Zurna üzerindeki gümüşler zurnacının ustalığının göstergesidir. Do, Re ve Mi karar sesli olanları daha çok tercih edilmektedir.

Resim 10: Cura (Zil) Zurna

Resim 11 ve 12: Cura (Gümüşlü) Zurna

Zurnanın Bölümleri

Yapı olarak konik bir boruyu andıran zurnanın boru ve kamış, gövde ve dil olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Boru metal olup diğer bölümleri ağaçtır. Sesin çıkmasını sağlayan kısım kamış olup ses kamıştan boru vasıtası ile aktarılır. Yapımında çok çeşitli ağaç kullanılmakta olmasına rağmen en uygun ağaçlar erik, zeytin, kayısı, kiraz ve zerdalidir.

Boru ve Kamış: Boru ve kamış zurnanın sesine direk olarak etki eden en önemli parçadır. Borunun alt genişliği ve kamışın bağlandığı üstte bulunan deliğin çapı, kamışın uzunluğu kısalığı, genişliği, darlığı ve kamışın cinsi hepsi zurnanın tınısına ve akorduna direk etki eder. Zurnanın boyutuna göre kamışın ve borunun da ölçüleri değişir. Zurna büyüdükçe boru ve kamış da doğru orantılı olarak büyür. Standart bir ölçü, kamış ve üfleme tekniğinin olmamasından dolayı çalan kişiler kendi üfleme ve çalım tekniklerine göre perde, boru ve kamış ayarı yaparak zurnanın akordunu yaparlar. Kamışın ağız içindeki durumuna göre (yatay veya dikey) çalım tekniği değişir. Mesela Trakya'da kullanılan kaba zurnanın çalım tekniğinde kamış gövdeye göre "yatay pozisyonda" kullanılırken Ege bölgesinde kullanılan kaba zurnada kamış "dikey pozisyonda" kullanılır.

Resim 13: Boru

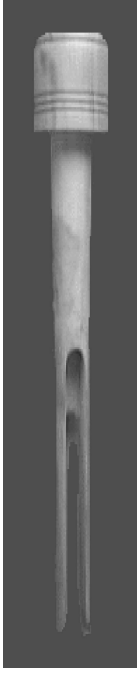

Resim 14: Kamış

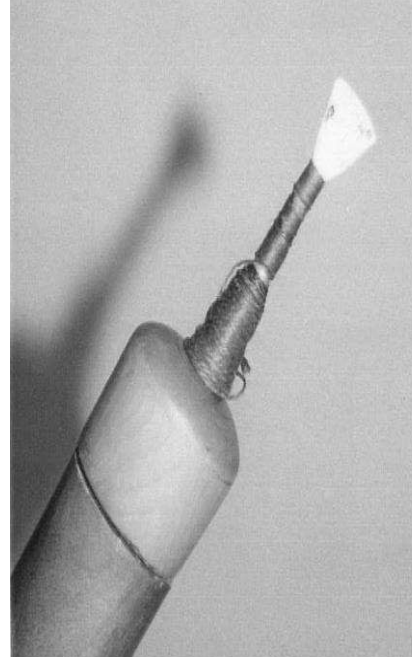

Resim 15 ve 16: Kullanıma hazır boru ve kamış

Dil: Kamış ve borudan gelen sesin gövdeye iletilmesinden ve sesin orada oluşmasından dolayı dil adı verilmektedir. Zurnadaki önemi çok büyüktür. Hem gövde üzerinde yer alan perdelerdeki seslerin dengeli gelmesini hemde sesin gücü ile yüksekliğini ayarlamaya yarar. Zurnanın üst bölgesinde, gövdenin içine geçirilerek boru ve kamıştan gelen sesi gövdeye iletir. Sıcak veya soğuktan çok fazla etkilenmeyecek, eğilme ve kapanma yapmayacak ağaçlardan yapılmaya özen gösterilir. Bu yüzden çoğunlukla erik, şimşir, abanoz, granadl ve pekanoz ağacı kullanılır.

Resim 17: Dil

Resim 18: Kullanıma hazır dil, boru ve kamış

Gövde: Bu bölümde zurnada en önemli bölümdür çünkü nota perdeleri klavyesi bu bölümde bulunur ve perdelerin açıldıkları yerler, genişlikleri, gövdenin iç çapı, şeytan deliklerinin yeri ve genişlikleri çok önemlidir. Çünkü deliklerin doğru yerde ve doğru genişlikte açılmaması zurnanın kendi içerisindeki ses dengesini bozar.

Gövde yüzeyinde ön tarafta 7 ve arka tarafta ise 1 adet delik (oyuk) açılır. Alt tarafta “kalak” adı verilir ve zurnanın çeşidine göre kalak geniş veya dar olur. Kalak bölgesinde zurnanın kendi içerisindeki akordu sağlayan “cin veya şeytan delikleri” bulunur. Genel olarak erik, ceviz, söğüt ve dut ağacından yontularak yapılır. (<https://www.angelfire.com/art2/otken/tanimiveyapisi.htm> Erişim Tarihi: 01.04.2021)

Resim 19-20-21: Gövde

Türk Halk Müziğinde Zurna

Zurna, Türk halk müziği ve Türk halk oyunlarının ayrılmaz bir parçası ve ana sazıdır. Halk çalgılarımız içerisinde davulun yanında çalınan en önemli üflemeli bir çalgı aletidir.

Anadolu’da düğünlerde, askere uğurlama törenlerinde, kahramanlık türkülerinde, halk oyunlarında, seyirlik köy oyunlarında, bayram eğlencelerinde, musikide, geleneksel sporlarda vb. davulla birlikte kullanılmaktadır. Geleneksel Türk tiyatrosundan orta oyununda, gölge oyununda (Karagöz) baş çalgısı yine zurnadır. Yüksek ve sert sesli bir çalgı olmasına rağmen Geleneksel Türk Müziğinde (Türk sanat müziği) makam taksimlerinde ve peşrevlerde kullanılmıştır. Ayrıca askeri müzik olan Mehter müziğinde de tarih boyunca 1. melodi çalgısı olmuştur (Say, 2002, 4.Cilt:1278). Kısacası Türkler zurnayı hayatlarındaki tüm önemli anlarda kullanmışlardır. Hata zurna o kadar benimsemiştir ki “zil zurna sarhoş olmak, zurnalık yapmak, zurna gibi öttürmek, zurnanın son deliği olmak, zurnanın zirt dediği yer” gibi atasözü ve deyimlerde bile kullanılmıştır. Halk müziğin Anadolu insanının ibadetinden eğlencesine kadar yaşamının her alanında var olduğu ve yer aldığı görülmektedir. Bu da halk müziğimizin zengin ve renkli olmasındaki en önemli nedenlerden bir tanesidir. Anadolu’da müziğin bu kadar farklı, zengin ve çeşitli olmasının nedenlerinden bir diğeri ise Türkhalk oyunlarıdır (Çakmak, 2015:163).

Türk Halk Oyunlarında Zurna Kullanımı

Türk halk oyunlarının çok farklı tasnif ve sınıflandırması yapılmıştır. Fakat en kabul gören ve bilimsel olanı hareketlerin oynanış özelliklerine göre yapılan tür temelli sınıflamadır. Bu sınıflamaya göre Türk halk oyunları karşılama ve horalar, zeybekler, horonlar, barlar ve halaylar olmak üzere 5 ana tür altında toplanmaktadır (Ötken, 2002; Gülbeyaz, 2005; Gülbeyaz, 2017: 322). Bu ana türlerin altında alt türler de bulunmaktadır.

“Kaba zurna halk oyunlarında aktif olarak kullanılmaktadır. Bu sazın günümüze kadar gelmesinde ve geniş kitlelere duyurulmasında halk oyunları çok büyük rol oynamıştır” (Yürük, 2001:31). Her bölgede hatta ilde bile farklı türde oyunlara rastlamak mümkündür. Mesela aynı bölgede veya ilde zeybek ve karşılama, halay ve bar veya halay, bar ve horon türünde oyunlara rastlanılmaktadır.

Bununla birlikte genel olarak her bölgede aynı tür oyunların yoğun olarak oynandığı da bir gerçektir. Bu gerçekten yola çıkarak bölgelere göre oynanan oyunları şu şekilde çıkarmak da mümkündür:

- Marmara bölgesinde genellikle karşılama ve hora türü oyunlar oynanırken zeybek türü oyunlar da görülmektedir.
- Ege bölgesinde genellikle zeybek ve karşılama türü oyunlar görülmektedir.
- Akdeniz bölgesinde zeybek ve karşılama türü oyunların yanı sıra halay türünde oyunlar da görülmektedir.
- Orta (İç) Anadolu bölgesinde halay ve karşılama türü oyunlar görülmektedir.
- Karadeniz bölgesinde genellikle horon türü oyunların yanı sıra karşılama ve bar türü oyunlar da görülmektedir.
- Doğu Anadolu bölgesinde bar ve halay türü oyunlar görülmektedir.
- Güneydoğu Anadolu bölgesinde halay türü oyunlar görülmektedir.

Zurna Türk halk oyunlarının ayrılmaz bir parçasıdır. Tek başına kullanıldığı gibi özellikle davul ile ve diğer sazlarla birlikte de kullanılabilir. Her türde kullanılan zurna da farklıdır. Kaba zurna zeybek ve karşılama türü oyunlarda kullanılmaktadır. Orta zurna Orta Anadolu halayları ve bar türü oyunlarda kullanılmaktadır. Cura (zil) zurna ise horon ve halay türü oyunlarda kullanılmaktadır. Karşılama ve hora oyunları genel olarak Marmara bölgesinde özellikle Trakya'da oynanmaktadır. Bununla birlikte Ege ve İç Anadolu bölgesinde de oynanmaktadır. Karşılama ve hora oyunlarında kaba zurna kullanılmaktadır. Zurna tek başına kullanıldığı gibi iki veya daha fazla zurna da aynı anda kullanılabilir. Birden fazla zurna kullanıldığında bir zurna melodiyi çalarken diğer zurna dem tutar (karar sesini verir). Genellikle melodiyi çalan daha usta olmalıdır, acemiler ve yeni başlayanlar dem tutarlar (Yürük, 2001:9).

Resim 22 ve 23: Trakya'da zurna

Karşılama ve hora türü halk oyunlarında zurna kullanımına örnek:<https://www.youtube.com/watch?v=-SoWHK59hTQ>

Zeybek oyunları genel olarak Ege bölgesinde oynanmaktadır. Bununla beraber Marmara, Akdeniz ve İç Anadolu bölgesinde de görülmektedir. Zeybek oyunlarında kaba zurna kullanılır. Zurna tek başına kullanıldığı gibi iki zurna da aynı anda kullanılabilir. İki zurna kullanıldığında bir zurna melodiyi çalarken diğer zurna dem tutar (karar sesini verir). Daha usta zurnacı melodiyi çalarken acemi olan zurnacı ise dem tutar.

Resim 24: Ege'de zurna

Zeybek türü halk oyunlarında zurna kullanımına örnek:<https://www.youtube.com/watch?v=FUG7rC8NXa8>

Horon oyunları genel olarak Karadeniz bölgesinde oynanmaktadır. Bununla birlikte Doğu Anadolu ve İç Anadolu'da da görülmektedir. Horon oyunlarında cura zurna kullanılmakta olup bölgede zil zurna adı da verilmektedir.

Resim 25 ve 26: Karadeniz'de zurna

Horon türü halk oyunlarında zurna kullanımına örnek:<https://www.youtube.com/watch?v=bC0vg29LjmY>

Bar oyunları genel olarak Doğu Anadolu bölgesinde oynanmaktadır. Bununla birlikte İç Anadolu ve Karadeniz bölgesinde de görülmektedir. Bar oyunlarında orta zurna kullanılmakla beraber cura zurna da kullanılır.

Resim 27 ve 28: Doğu Anadolu'da Zurna

Bar türü halk oyunlarında zurna kullanımına örnek:https://www.youtube.com/watch?v=jx_pJGqW6rg

Halay türü oyunlar genel olarak İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde oynanmakla birlikte Akdeniz bölgesinde de görülmektedir. Bu kadar geniş coğrafyada oynanmasından dolayı oynanış bakımından da en zengin olan tür halay türüdür. Bu yüzden halay oyunlarını Orta Anadolu halayları, Doğu Anadolu halayları ve Güneydoğu Anadolu halayları olarak üç grupta ele almak ve incelemek daha doğru olacaktır. Orta Anadolu halaylarını Orta Karadeniz, İç Anadolu ve Doğu Anadolu'nun batısında görmekteyiz. Bu halaylarda orta zurna kullanılmaktadır. Bu zurnalara "Tokat zurnası" veya "telli zurna" adı da verilmektedir. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu halaylarında ise cura zurna kullanılmaktadır. Özellikle Gaziantep, Kilis, Kahramanmaraş, Hatay bölgesinde gümüş işlemeli zurna kullanımı yaygındır. Bu tip zurnalara "gümüşlü zurna" adı verilir ve çalan kişinin ustalığına göre işleme yoğunlaşır.

Resim 29 ve 30: Orta Anadolu'da zurna

Resim 31-32-33: Güneydoğu Anadolu'da zurna

Halay türü halk oyunlarında zurna kullanımına örnek:<https://www.youtube.be/v=JfwloGWTBic>
SONUÇ

1. Avrupa, Afrika ve Asya kıtasında görülen zurnanın aslen hangi millete ait olduğu net değildir.
2. Türkiye'de Türk müziği, Türk halk oyunları, geleneksel Türk tiyatrosu, askeri müzik (mehter), düğün, eğlence vb. kısaca Anadolu Türk kültürünün tüm sahalarında görülmesi, bununla birlikte tüm "Türk Dünyasında" görülmekte ve kullanılmakta olması nedeniyle zurna için "Türk Sazı" demek doğru olacağı kanısındayım.

3. Türkiye’de kullanılan zurnanın genel olarak kaba, orta ve cura (zil) zurna olmak üzere üç çeşidi vardır.
4. Kamış, boru, dil ve gövde bölümlerinden oluşmaktadır.
5. Türk halk oyunlarının ana sazıdır. Tek başına kullanıldığı gibi diğer sazlarla birlikte de kullanılabilir.
6. Karşılama ve hora oyunlarında kaba zurna kullanılır.
7. Zeybek oyunlarında kaba zurna kullanılmaktadır.
8. Türk oyunlarında kaba zurna tek veya birden fazla kullanılabilir. Birden fazla kullanıldığında biri melodiyi çalarken diğeri dem tutar.
9. Horon oyunlarında cura (zil) zurna kullanılmaktadır.
- 10.Bar oyunlarında orta ve cura zurna kullanılır.
- 11.Orta Anadolu (Tokat, Sivas, Kastamonu vb.) halaylarında orta zurna kullanılır. Bu zurnaya Tokat zurnası veya telli zurna da denilir.
- 12.Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu halaylarında cura zurna kullanılır.Özellikle Gaziantep, Kilis, Kahramanmaraş, Hatay bölgelerinde “gümüslü” olarak kullanılır. Zurna üzerindeki gümüşler zurnacının ustalığının göstergesidir.

KAYNAKLAR:

1. ÇAKMAK, Gürkan (2015). “Mey ve Zurna’nın Halk Oyunlarının İcerasında Kullanımı”, 1. Uluslararası Müzik ve Dans Kongresi Bildiriler Kitabı, s:163-173, Diyarbakır.
2. GAZİMİHAL, MahmutRagıp (2001). “Türk Ötkü Çalgıları”, 2.Baskı,T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
3. GÜLBELAYZ, Kürşad (2005). “Türk HalkOyunlarının Hareket AçısındanDeğerlendirilmesi” İTÜ. Sosyal BilimlerEnstitüsü Temel Bilimler Ana Sanat DalıSanatta Yeterlik Tezi İstanbul.
4. GÜLBELAYZ, Kürşad ve AY, Gökten (2017). “Türk Halk Oyunlarında Tasnif Sorunu ve Tür Kavramı”, VIII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Yayın No:3521, Ankara.
5. ÖTKEN, Nihal (2002). “Türk Halk OyunlarındaKullanılan Temel Hareketlerin Tespiti veAnatomik Analizi”,İstanbul Teknik Üniversitesi SosyalBilimleri Enstitüsü Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul.
6. SAY, Ahmet (2002). “Müzik Sözlüğü” 1. Baskı,Müzik Ansiklopedileri Yayınları, Ankara.
7. TEMEL BRİTANNICA ANSİKLOPEDİSİ (1992). Ana Yayıncılık, C.19, 271-272, İstanbul.
8. YÜRÜK, Ünal (2001). “Kaba Zurnanın Türk Müziğindeki Yeri ve Önemi”, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
9. <https://www.angelfire.com/art2/otken/tanimiveyapisi.htm>
10. <https://www.youtube.com/watch?v=-SoWHK59hTQ>
11. <https://www.youtube.com/watch?v=FUg7rC8NXa8>
12. <https://www.youtube.com/watch?v=bC0vg29LjmY>
13. https://www.youtube.com/watch?v=jx_pJGqW6rg
14. <https://www.youtube.be/v=JfwloGWTBic>